

Karesioğulları Beyliği Ekonomisi

Hüseyin KAYHAN*

Özet

Türkiye Selçukluları Sultanı II. Mesut'un bir komutanı iken 1290-1328 yılları arasında Bizans Devletine ait Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsayan coğrafyayı ele geçiren Karesi Bey, hâkim olduğu yerlerde bağımsız bir beylik kurmuştu. Kendisinden sonra oğullarının yaklaşık çeyrek asır devam ettirdiği bu beylik, sahillerde kurulan diğer Türk beylikleri gibi kısa sürede muazzam bir deniz gücü haline gelmeyi başarmıştı. Beylik, sadece denizlerde değil karada da korkulan bir güç olmuştu. Bu gücün kaynağı büyük bir ekonomik zenginlik, bol üretim ve yaygın ticaret idi. Ticarete konu olan başlıca kalemler ise yünlülük ve pamuklu kumaşlar, elbiseler, buğday başta olmak üzere tahıllar, canlı hayvan, iyi kesilmiş turkuaz, yakut ve zümrüt gibi değerli taşlar, şap, balmumu, şarap ve sabun çıkan önemli ticari kalemlerin yanında, durmaksızın devam eden savaşlar sonucu ortaya çıkan köle ticareti idi. Meyve ve sebze üretimi, hayvancılık, arıcılık, balıkçılık ve madencilikle elde edilen ürünler bölgede yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, Anadolu'nun çevresindeki Mısır, Suriye, Irak, Azerbaycan, İran, İstanbul, Karedeniz'in kuzeyindeki ülkeler ile Batı Avrupa'ya ihraç edilmekteydi. Bu, bütün Anadolu'da olduğu gibi, Karesi Beyliğinde de muazzam bir zenginliğin ortaya çıkmasına sebep oldu.

Anahtar kelimeler: Karesioğulları Beyliği, Çanakkale, Balıkesir, ticaret, üretim.

Economy of the Qaresid Principality

Qarasi (Karesi), who was a commander of Sultan Mas'ud (Mesut) II, had captured the zone comprising the modern provinces of Balıkesir and Çanakkale from the Byzantine Empire between the years 1290 and 1328, founding an independent principality in the areas he was ruling. This principality, which continued its existence after Qarasi's death for quarter a century more under the rule of his sons, managed to become a great naval power within a short period of time similar to other Turkish principalities founded in the coastal areas. The principality had also become a power feared in land as well, not just in the seas. Behind all this lay a great economic wealth. There was an advanced production and a trade based on that. Major goods used in trade were fabrics from wool and cotton, clothes, grain and especially wheat, livestock, well-cut precious stones such as turquoise, ruby and emerald, alum, wax, wine and soap, and alongside these important trading goods, slavery as well, which had emerged as a result of continuous warfare. Products acquired from fruit and vegetable production, animal husbandry, beekeeping, fishery and mining were supplying the needs of the people living in the region, while they were also exported to locations around Anatolia such as Egypt, Syria, Iraq, Azerbaijan, Iran, Constantinople and lands to the north of the Black Sea, as well as to Western Europe. This had caused the emergence of a great wealth in the Qarasi Principality just like all over Anatolia.

Keywords: Qarasi Principality, Çanakkale, Balıkesir, trade, production.

* Yrd. Doç. Dr. ÇOMÜ FEF, hukaturk@hotmail.com

Giriş

Karesi Bey ve ona bağlı Türkmenlerin XIV. yüzyılın başlarında Marmara Denizi'nin güneyindeki toprakları ele geçirerek kurdukları beylik yaklaşık yarım asır yaşadı. Bu zaman içerisinde Bizans Devleti ve Latinlerle mücadele ettiler. Bizans Devleti eski gücünü önemli ölçüde kaybetmekle birlikte politikayı maharetle kullanarak Marmara Denizi ve çevresinde hâkimiyetini devam ettirmek için uğraşmaktaydı. Latin dünyasını temsil eden Venedikliler ve Cenevizliler ise hem ticari ortaklar, hem de gerektiğinde mücadele edilen hasımlar idiler.

Güçlü bir askeri yapıya sahip olması, denizlerde büyük başarılar elde edebilen usta denizcileri ve güçlü gemileri Karesioğulları Beyliğini başarıya ulaştırmıştı. Bunlara, Aydın-ğulları ve Saruhan-ğulları Beylikleri ile ortaklaşa yürütülen deniz seferleri de eklendiğinde, bütün Ege'de ve Marmara'da zaferler birbirini kovaladı. Bunun arka planında ise, kendine yetebilen güçlü bir ekonomik yapı dikkatleri çekmekteydi.

1.Karesi Beyliği'nin Ekonomisine Genel Bir Bakış

Ege'de ve Marmara'da gelişen Türk denizciliğinin Türkiye Selçukluları zamanında Doğu Akdeniz ile Orta ve Batı Karadeniz'de yoğunlaşan denizcilik faaliyetlerinin ürünü olduğunu söylemek gerekmektedir. Menteşe, Aydın, Saruhan, Karesi ve Candaroğulları Beyliklerinde gerçekleşen denizcilik faaliyetlerinin temelinde bu birikim ve tecrübeler vardı. Kuzey Ege, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi'nin Anadolu yakasının bazı kısımlarında hâkim olan Karesi Beyliği, sahillerdeki egemenliğini en son 1306'da Assos'u (Behramkale) alarak tamamlamıştı.¹ Bu son fetih bile bir deniz gücünün katkısı olmaksızın gerçekleşmişti. Karesi deniz gücü 1320'li yıllarda oluşmuş gibi görünmektedir. Keza, aynı durum Aydın-ğulları ve Saruhan-ğulları Beylikleri için de geçerlidir. 1330'lu yıllar ise denizcilik alanında zirve yılları idi. Nitekim bu yıllarda Karesi Beyliğinin güçlü bir donanması vardı ve ünlü ansiklopedist İbn Fazlullah el-Ömerî (749/1348-49)'nin belirttiği gibi, Karesi Beyliği Bizanslılarla sürekli savaş halinde olan büyük bir donanmaya sahipti.² Aydın-ğulu Umur Bey'in bu yıllarda başlayan ve Ege ile Marmara'yı, bazen de Karadeniz'i kapsayan deniz seferleri Aydın, Saruhan ve Karesi donanmalarının ortak katılımları ile gerçekleşmekteydi. Bunların dışında, Karesi donanmasının bizzat gerçekleştirdiği bazı seferler ise şunlardı:

1. Türkler 1330'ların başlarında, atlarını yükledikleri gemileriyle iki defa Çanakkale boğazını geçerek Keşan'a kadar ilerlemiş, Trakya'daki Bizans yerleşim yerlerine baskınlar yapmışlardı.³ Coğrafi konumlarına bakıldığında, bu Türklerin Karesi Beyliği askerleri olduğu anlaşılmaktadır.

1 P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1986, 20.

2 İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâlikü'l-Emsâr*, nşr. Kâmil Salmân el-Cubûrî, Beyrut, tarihsiz, III, 250.

3 E. A. Zachariadou, "Karesi ve Osmanlı beylikleri: İki rakip devlet", ed. E. A. Zachariadou, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul, 2000, 248.

2. 1333'te Türk denizcilerinin Tekirdağ'ı ele geçirdiklerini görmekteyiz.⁴ Bunların Karesi Beyliğine ait Türk gazileri olması muhtemeldir.

İbn Fazlullah el-Ömerî, Karesi Beyliğinin askeri gücünün kendi hâkimiyet alanlarını savunmanın dışında, dışarıdan gelebilecek düşman saldırılarını önleyebilecek güçte ve Karesi ülkesinin de savunmaya elverişli olduğunu, bu yüzden de kimsenin orayı işgal etmeye yeltenemediğini söylemektedir.⁵ Ayrıca, Karesi Beyliğini Osmanlı Beyliği ile kıyaslayarak, kasabalarının, kalelerinin ve asker sayısının Osmanlılardan daha fazla olduğunu, halkının daha enerjik ve güçlü görüldüğünü belirtmektedir.⁶ O tarihlerde yaşanan bir olay bu anlatımın ne kadar doğru olduğunu göstermektedir. Zira, 1334'te Yahşi Bey'in donanması Edremit yakınlarında yaptığı deniz savaşında Haçlı donanmasına yenilerek tahrip olmuştu.⁷ Bu yenilgiye rağmen Karesi Beyliği çabucak toparlanmış, denizlerdeki ve Trakya'daki seferlerine devam etmişti.

Türklerin XI. yüzyılın ikinci yarısı ve XIII. yüzyılın ikinci yarısında Marmara Bölgesine yaptıkları büyük göçler, burada kalan ve sayıları gittikçe azalan Bizans halkının büyük kısmının Bursa ve İzmit yörelerine doğru çekilmelerine sebep olmuştu. Yerli halkın bir kısmı rahat bir hayat ümidi ile yerlerini terk etmemişlerdi ve Türk hâkimiyeti sırasında arazileri ile malları kendilerine bırakılmıştı. Bölgede Türkleşmenin hızı ve bunun sonucunda yerli nüfusun azalmasına en büyük misal, halkın maddi yardımları ile ayakta duran Rum-Ortodoks metropolitliklerinin tek başlarına ayakta kalamayacak derecede fakirleşmeleri sonucu birkaçının birleşerek varlığını devam ettirmeğe çalışması idi. Bunun dışında, bazıları da varlığını sürdürümeyle ilga edilmişti. Çanakkale mntıkasında kalan Abydos ve Pagai gibi küçük metropolitlikler Moğol istilası sonrasında bölgeye yayılan Türk göçleri ile ortadan kalkmışlardı. Kyzikos metropolitliği ise varlığını son zamanlara kadar korumayı başarmıştı. Marmara bölgesinde küçük metropolitlikler zamanla kaldırılmış, sadece Bursa, İzmit, İzmit ve Kadıköy gibi büyük metropolitlikler ayakta kalabilmişlerdi.⁸

Ekonomik durumu anlayabilmek için üretim dallarına, özellikle de kumaş üretimine bakmakta yarar vardır. Bu dönemde, bütün İslâm ülkelerinde olduğu gibi Anadolu'da da kumaş üretimi oldukça gelişmişti ve Karesi Beyliği şehirlerinde yaygın olarak yapılmaktaydı. İbn Fazlullah el-Ömerî, Karesi ülkesinde bol miktarda ipek ve lavdanom (içinde afyon bulunan sulu bir ilaç) ürettiğini ve bunların büyük kısmının Hıristiyan ülkelere ihraç edildiğini, bu ipeğin Rum taftası ve İstanbul kumaşı imalatı için çok uygun olduğunu, büyük

4 H. A. Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Ragıp Hulusi, İstanbul, 1998, 56.

5 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 233.

6 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 250.

7 E. A. Zachariadou, *Trade and crusade: Venetian Crete and the emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Venice, 1983, 29-33.

8 P. Wächter, *Der Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV. Jahrhundert*, Leipzig, 1903, 49-51; R. Stewig, *Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*, çev. R. Turfan, M. Ş. Yazman, İstanbul, 1970, 133-134.

kısının da bu işte kullanıldığını belirtmektedir.⁹ Keza, Demir Han, 1332’de Anadolu’yu gezen İbn Batûta’ya muhtemelen yörede yapılmış böyle ipekli bir elbise göndermişti.¹⁰

Ünlü İtalyan tüccarı Francesco Balducci Pegolotti (1347) de bu dönemde Anadolu’da kumaş üretiminin çok yaygın ve gelişmiş olduğunu ortaya koyan bilgiler vermektedir. Pegolotti, Ayasuluğ’da ticarete konu olan malları şu şekilde sıralamaktadır: İplik, yünlü ve pamuklu kumaşlar, elbiseler, buğday başta olmak üzere tahıllar, canlı hayvan, iyi kesilmiş turkuaz, yakut ve zümrüt gibi değerli taşlar, şap, balmumu, şarap ve sabun.¹¹ Beyliğin önemli limanı Bergama’nın Ayasuluğ’a yakınlığı göz önüne alındığında, söz konusu malların ticaretinin Karesioğulları için de söz konusu olduğu tahmin edilebilir.

Ekonominin diğer önemli bir dalını köle ticareti oluşturmaktaydı. Köle ticareti, bütün denizci Türk beylikleri gibi Karesioğulları Beyliğinin de önemli gelir kalemlerinden birisi idi. Ege’de ve Marmara’da Bizans sahillerine, İtalyan ve Bizans tüccarlarının gemilerine yapılan saldırılarla Hıristiyanlar esir alınıyor, zengin ailelere mensup olanlar kurtuluş parası alınarak serbest bırakılıyor, kalanlar ise köle pazarlarında satılıyordu. Sürekli savaş esiri akışı sayesinde Karesi Beyliği’nde çok sayıda köle vardı ve bu da köle tüccarlarını buraya çekmekteydi.¹²

Ekonominin bir başka dalını hayvancılık oluşturmaktaydı ve bu Anadolu’da çok gelişmişti. el-Ömerî, Anadolu’da atın ve diğer büyükbaş ve küçükbaş hayvanların çok sayıda yetiştirildiğinden, hatta bunların bir kısmının İran, Irak, Suriye ve Diyarbakir’e ihraç edildiğinden bahsetmektedir.¹³ Özellikle küçükbaş hayvancılık dağ ve ova köylüleri ile konar-göçer Türkmenlerin önemli bir uğraşı idi. Koyunlar yaylalarda, otlak ve çayırıklarda beslenmekteydi.¹⁴ Köylülerin temel uğraşlarından birisi de arıcılık idi. Hemen bütün köylerde bal üretimi yapılmaktaydı ve el-Ömerî’nin çağdaş tanıklığı da bunu doğrulamaktaydı.¹⁵

Ekonomide bir başka gelişmiş alan meyve ve sebze üretimi idi. Meşhur coğrafyacı İbn Sa’îd (1286), Anadolu’nun her tarafında bulunan bağlıklarda oldukça bol meyve ve sebze yetiştirildiğini belirtmektedir.¹⁶ Çağdaş kaynağımız el-Ömerî de anlatımlarında bunu ortaya koymaktadır.¹⁷

Bir asır önce yaşanan Moğol istilâsının başlangıcında ünlü mutasavvıf Şems-i Tebrizî Anadolu’da hiç dilenci olmadığını söyleyerek Selçuklu asırlarının zenginliğini ortaya koy-

9 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 250.

10 İbn Batûta, İbn *Batûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, İstanbul, 2000, I, 428.

11 Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, ed. A. Evans, Cambridge, Massachusetts, 1936, 55-56.

12 K. Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk – Ceneviz Ticareti*, çev. Ö. Akpınar, İstanbul, 2009, 38.

13 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 230-231.

14 A. Erdoğru, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İstanbul, 2006, 219-220.

15 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 231.

16 İbn Sa’îd, *Kitâbu'l-Coğrafiyâ*, Tahkik: İsmâ’îl Arabî, Beyrut, 1970, 170-172.

17 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 231.

maktaydı.¹⁸ Moğol hâkimiyetinin devam etmesine ve her türlü siyasi çalkantılara rağmen XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'nun bütün bölgelerinde üretim boldu ve insanların hayat standardı yüksekti. Geçen zaman içinde Moğolların ülkede yaptıkları büyük soygunlara rağmen zenginliğin devam etmesi Anadolu'nun coğrafi yapısı ve Türk halkının çalışkanlığı, gayretkeşliği ile açıklanabilir. Nitekim el-Ömerî Anadolu'da ticaretin çok yaygın ve gelişmiş olduğunu söyleyerek bunun sebebini çevresinin denizlerle kaplı olmasına bağlamakta idi.¹⁹ Karesi ülkesinde de üretimin ihtiyacın üzerinde olması ve uluslararası ticaretin yaygınlığından dolayı fiyatlar çok düşüktü.²⁰ Anadolu Beyliklerinin tamamında olduğu gibi Karesioğulları Beyliği'nde basılan paralar genelde gümüş dirhemlerdi ve bunlar Memlük Devleti'nin kullandığı gümüş dirhemden yarısı büyüklüğünde, halis gümüşten idiler.²¹

Karesioğulları Beyliği, diğer Türk beylikleri gibi İlhanlı Devleti'ne yıllık vergi vermekteydi. İbn Fazlullah el-Ömerî, Yahşi Bey'in vermesi gereken verginin *Vezirlik Yüksek Meclisi*'nde yazılı olduğunu söylemekle birlikte, ne kadar olduğunu belirtmemektedir.²² Bununla birlikte, kaynakların verdiği bazı bilgiler bu dönemde Anadolu'nun iktisadi zenginliğini ortaya koymak açısından önemlidir. Bu cümleden olarak, Moğol bürokratu Hamdullah Kazvîni, XIV. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'nin zenginliğini gösteren önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre, 1335 yılında Anadolu'nun Moğol devletine vereceği vergi 3.300.000 dinar = 330 tümen (her dinar 13,8 gram gümüş olarak kabul edildiğinde = 45.540 kilo gümüş) olmuştu.²³ Abdullah Puser Muhammed b. Kiya el-Mâzenderânî'nin 1355'te İlhanlı Devleti'nin mali durumunu ortaya koyan kayıtlarında ise, Hoca Necmeddin Hoyî sorumluluğunda Anadolu'nun mukataa gelirleri 3 milyon gümüş dinar = 300 tümen olarak gösterilmektedir.²⁴ Görüldüğü üzere, Moğolların aldıkları vergilerde % 10'luk bir düşüş görülmektedir. Bu durum, beyliklerin geçen 20 yıl içinde ekonomilerinin % 10 daraldığını göstermektedir. Bunda, İtalyan cumhuriyetlerinin Batı Anadolu Beylikleri topraklarında ciddi ticari imtiyazlar elde etmelerinin büyük payı olduğu gibi, Hıristiyan devletlerin askeri baskılarının da önemli etkisi vardı. Ortadoğu'da belli bir zamandır altın ve gümüş gibi değerli madenlerin gitgide azalması da ekonomik geriliğin sebeplerinden birisi olabilir. Nitekim, ortaçağların ünlü tarihçisi İbnu'l-Esîr, 1220'de Cengiz Han'ın 400 kişilik bir tüccar gurubuna büyük oranlarda altın ve gümüş külçeler vererek onları Harezmşahlar ülkesine ticaret yapmaları için gönderdiğini, fakat Sultan Muhammed'in Cengiz'in düşmanlığını üzerine çekmeği göze alarak bu ticaret heyetindeki tüccarları öldürterek, yarılarındaki değerli madenlere

18 Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul, 2009, 300.

19 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 230-231.

20 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 250-251.

21 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 250.

22 İbn Fazlullah el-Ömerî, *et-Ta'rif bi'l-Mustalahi's-Şerif*, tah. Muhammed Huseyn Şemseddin, Beyrut, 1988, 64.

23 Hamdullah Mustevfi Kazvîni, *Nuzhetu'l-Kulüb*, nşr. M. Debîr-i Siyâkî, Tahran, 1336, 109-116; Z. V. Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, 304; Z. V. Togan, "Moğollar devrinde Anadolu'nun iktisadî vaziyeti (1)", *THİTM*, I, 21-27.

24 Abdullah Puser Muhammed b. Kiya el-Mâzenderânî, *Risâle-i Felekiyye (Kitâbu's-Siyâkat)*, nşr. ve çev. İsmail Otar, İstanbul, 2013, 93a-93b, trc. 251.

el koyduğunu, sonra da bunları Buhara ve Semerkant'taki tüccarlara bedelleri karşılığında dağıttığını yazmaktadır.²⁵ Bu bilgi, değerli madenlerin ne kadar azaldığını gösteren önemli bir kanıttır.

Ticaretin temel enstrümanı paranın basımı için gerekli olan gümüşün bir kısmı Türkiye'de çıkarılmakta idi ve muhtemelen bu yetersizdi. el-Ömerî, Lü'lü, Gümüşhane ve Bayburt şehirlerinde zengin gümüş madenlerinin bulunduğunu haber vermektedir.²⁶ Buradan temin edilen gümüşün ihtiyacın ne kadarını karşıladığı ise bilinmemektedir.

Bölgede kullanılan gümüşün baş tedarikçisi Moğollar olarak görülmektedir. Kaynakların belirttiğine göre, onlar büyük altın ve gümüş stoklarına sahip idiler. Reşîduddîn Fazullah, Moğolların istilâ ettikleri şehirlerinden yağmaladıkları altın ve gümüşleri eritip *balış* denilen külçeler haline getirdiklerini,²⁷ Cuveynî ise, bu altın ve gümüş balışlerin hâkim olunan ülkelerdeki tüccarlara hazineden kredi olarak verilip, kararlaştırılan faiziyle birlikte tahsil edildiğini yazmaktadır.²⁸ Bu şekilde kredi kullananlara ise *ortak* denirdi.

2. Balıkesir'in İktisadi Gelişimi

Karesioğulları Beyliği zamanında Balıkesir'in çok büyüdüğü ve iktisaden geliştiğini çağdaş tanık İbn Batûta doğrulamaktadır. Onun anlattıklarına göre, 1330'lu yıllarda Balıkesir kalabalık nüfusa sahip, zengin bir şehirdi ve çok sayıda çarşıları vardı.²⁹ İbn Batûta, bu çarşılar hakkında bilgi vermemekle birlikte, biz bunların Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemi şehirleri örneğinde ticaret üniteleri olduğunu tahmin edebiliriz. Şehrin gelişiminde ve büyümesinde Demir Han Bey'in etkili olduğu yine bu gezgin tarafından belirtilmektedir.³⁰ Müslüman Türk halkının çeyrek yüzyıldır yerleştiği bu şehirde ulu camiye ancak 1332'de inşa ettirmeğe başladığı yine İbn Batûta tarafından eleştirel tarzda ifade edilmektedir.³¹

25 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târîh*, çev. A. Özeydin, A. Ağırakça, *İslâm Tarihi*, İbnu'l-Esîr; *el-Kâmil fi'l-Târîh Tercümesi*, İstanbul, 1987, XII, 320. Orta-doğu'da altın ve gümüş gibi değerli madenlerin azaldığının bir delili de 1380'li yıllarda İtalya'dan Mısır'a giden gemilerin ambarlarında gümüş külçelerin taşınması idi. İtalyan Leonardo Frescobaldi, deposunda gümüş külçeler bulunan bir gemiyle 1384 yılında İskenderiye'ye gitmişti (Leonardo Frescobaldi, ed. B. Bagatti, *Visit to the Holy Places of Egypt, Sinai, Palestine and Syria in 1384 by Frescobaldi, Gucci and Sigoli*, Jerusalem 1948, 35). Bu gümüş taşıma işinin tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte, XIV. yüzyılda Türkiye'de ticari ilişkilerde nakit paranın ne kadar büyük rol oynadığı, gümüş ile altına olan büyük talep düşünüldüğünde, bunların bir kısmının Batı Avrupa'dan gelen değerli madenlerle karşılandığı anlaşılmaktadır (K. Fleet, 17).

26 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 231.

27 Reşîduddîn Fazullah, *Câmiu'l-Tevârîh (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İ. Aka, M. Ersan, A. H. Khelejani, Ankara, 2013, 50.

28 Cuveynî, *Târîh-i Cihân Gûşâ*, çev. M. Öztürk, Ankara, 1999, 486.

29 İbn Batûta, I, 428.

30 İbn Batûta, I, 428.

31 İbn Batûta, I, 428.

Ahi zaviyelerinin varlığı da Balıkesir’de üretim birimlerinin yaygınlığını göstermektedir. Zira ahiler, “*sanatının ve zanaatının erbabını toplayan*” kişilerdir.³² Nitekim İbn Batûta bu şehirde Ahi Sinan’ın zaviyesinde konaklamıştı.³³

Balıkesir ve çevresi bağlar, bahçelerle kaplı idi. Anadolu’nun diğer yerleri gibi burada da meyve ve sebze üretimi oldukça boldu. Bu konuda Karesioğulları dönemine ait kayıtlara sahip olmamakla birlikte, sonraki yüzyıllara ait bazı bilgiler bize ipuçları vermektedir. Çok sonraki dönem olmakla birlikte, XVII. yüzyılın başlarında buraya gelen Polonyalı Simeon, Edincik’in çevresinin bütünüyle nar ve zeytin ağaçları ile kaplı olduğunu söylemektedir.³⁴ Yine aynı yüzyılın ünlü gezgini Evliyâ Çelebi, Bandırma’nın çevresinin bağlık-bahçelik olduğunu; Erdek kasabasında misket üzümünden dokuz çeşit şarap yapıldığını; Edincik’in de çok zengin bağ ve bahçeleri bulunduğunu yazmaktadır.³⁵

Edincik, değerli mermerleri ile tanınmıştı. Muhtemelen Bizans Devleti zamanından beri buradan mermer çıkarılmaktaydı ve Türk hâkimiyeti döneminde de devam etmekteydi. Buradan çıkarılan mermerler İstanbul’a gönderilip, orada satılmaktaydı.³⁶ Manyas Gölü’nün çevresinde bulunan sazlar mevsiminde koparılır ve terbiye edildikten sonra renk-renk hasır seccadeler, minderler ve döşemeler dokunurdu. Gölün yakınında Bolcağağaç adlı 1.000 haneli büyükçe bir köyde haftada bir pazar kurulur ve Tire, Manisa, Balıkesir, Karesi, Kirmasti taraflarından 40-50 bin kişi buraya gelerek alışveriş yaparlardı. Bunun Karesi Beyliği devrinden itibaren yerleştiği ve Osmanlı devrinde de devam ettiği tahmin edilebilir.³⁷

Balıkesir çevresinde tarlalarda en çok yetiştirilen ürün buğdaydı. Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi burada da tahıl üretimi oldukça fazla idi. Edincik bu konuda adından çok bahsettirmektedir.

Burası un, buğday ve diğer zahirelerin depo edildiği büyük mahzenlere sahipti. Dükkânların çoğu un satmakta idi. Bölgedeki halkın ihtiyaçları karşılandıktan sonra İstanbul’un ihtiyacı için her yıl 40-50 bin çuval un gönderilirdi. Bunlar çok kaliteli idiler. Bu yüzden şehirde yapılan ekmekler çok lezzetli idiler. Nehir üzerinde sayısız su değirmenleri vardı. Buğdaylar buralarda öğütülür ve un haline getirilirdi.³⁸ Osmanlılar zamanındaki bu iktisadi yapının Karesi Beyliği devrinde oluşmaya başladığını belirtmek hiç de yanlış olmasa gerekir.

Bergama diğer antik şehirlerin akıbetine uğramış ve Bizans Devleti zamanında harap bir şehir haline gelmişti. İbn Batûta bunu tespit etmekte, tepede bulunan ve içinde Türklerin yaşadığı kalesinin sağlam kaldığını söylemektedir.³⁹ Bergama’nın hâkimi Yahşi Han, ken-

32 İbn Batûta, I, 404.

33 İbn Batûta, I, 428.

34 Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiye’si*, çev. H. D. Andreasyan, İstanbul, 2007, 30.

35 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, haz. M. Çevik, İstanbul, tarihsiz, V,203-204, 205, 207.

36 Evliyâ Çelebi, V,205.

37 Evliyâ Çelebi, V,206-207.

38 Evliyâ Çelebi, V,205-206.

39 İbn Batûta, I, 427.

disi yaylada olduğu için adamları vasıtasıyla şehirde bulunan İbn Batûta'ya yemek ikram etmişti.⁴⁰ Bu durum, Türkler arasında yayla geleneğinin ve bunun doğurduğu ekonomik faaliyetlerin Karesi Beyliği zamanında aynı şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Balkesir, köle ticaretinin yapıldığı önemli bir şehirdi. Nitekim, İbn Batûta Balıkesir'de iken Margalita adında bir Rum cariye satın almıştı.⁴¹ İbn Fazlullah el-Ömerî, Karesi Beyliği denizcilerinin her an Bizans ile savaşta olduğunu, bu yüzden de Rum gençlerini ve Hazar (Slav) kızlarını kaçırdıklarını, beylik şehirlerine savaşlar sebebiyle çok sayıda kölenin getirildiğini, bu yüzden köle tacirlerinin burada hiç eksik olmadıklarını anlatmaktadır.⁴²

3. Çanakkale'nin İktisadi Gelişimi

Karesioğulları Beyliği zamanında şehir olarak Çanakkale'den bahsetmek mümkün değildir. Burada göze batan yerleşim yeri Abidos ve limanıdır. Burası Bizans Devleti'nin en önemli gümrüğü idi. Akdeniz'den gelip İstanbul'a giden bütün ticari gemiler mutlaka buraya uğramak zorunda idiler. Bölgenin Osmanlıların eline geçmesinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından 1463'de kurulan Kal'ai Sultaniyye limanı, zamanla Abidos'un yerini aldı ve Anadolu kıyılarındaki en önemli liman haline geldi. Bunun yanında Lapseki de ikinci bir liman olarak ortaya çıktı.⁴³

Abidos, Bizans Devleti zamanında ekonomik açıdan olduğu kadar, İstanbul'un savunulması için de önemliydi. Denizden gelebilecek tehditler Çanakkale Boğazı'nda durdurulmaya çalışılıyor, eğer durdurulmazsa ikinci bir savunma hattı İzmit'te kuruluyordu. İstanbul'u zapteden Latinlerin imparatoru Baudouin'in kardeşi Henri, 11 Kasım 1204 tarihinde Abydos'u zaptettiğinde şehir her türlü malla, buğdayla, erzakla ve insanların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak yiyecek, içecek ve malzemeyle doluydu.⁴⁴ Geoffroi de Villehardouin de İtalyanların donanmaları ile 1204 yılında Abydos'tan geçerken buranın güzel ve korunaklı bir şehir olduğunu belirtmektedir.⁴⁵ Tabii ki Abidos'un bu kadar müstahkem hale getirilmesi boğazın savunulmasına verilen önemin sonucu idi.

Çanakkale çevresinde güçlü bir tahıl üretimi yapıldığı görülmektedir. Geoffroi de Villehardouin, İtalyanların 1204'de Abydos'u ele geçirip, hasat mevsiminde bulunmalarından da yararlanarak ihtiyaçları olan buğdayı buradan topladıklarını belirtmektedir.⁴⁶ Buğday üretiminin Karesioğulları Beyliği zamanında da aynı şekilde devam ettiğini varsaymak yanlış olmasa gerekir.

40 İbn Batûta, I, 427-428.

41 İbn Batûta, I, 428.

42 İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 251.

43 R. Stewig, 135-136.

44 Geoffroi de Villehardouin, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 2001, 109.

45 Geoffroi de Villehardouin, 64.

46 Geoffroi de Villehardouin, 64.

1204 tarihinde Abydos ve çevresinde kalabalık Ermeni gurupları vardı.⁴⁷ Bunlar bu tarihten çok önceleri, muhtemelen Makedonya hanedanı (867-1056) zamanında boğazın savunulması için Armenia bölgesinden buraya getirilmiş olmalı idiler. Karesioğulları Beyliği zamanında bölgeye gelen Türk yerleşimcilerin demografik yapıyı kendi lehlerine değiştirmiş olduklarını söyleyebiliriz. Nitekim, 1530 tarihli Tahrir Defteri'ne göre Kütahya, Hüdavendigâr, Karesi, Biga, Kocaeli, Sultanönü, Bolu, Ankara, Aydın, Karahisar-ı Sâhip, Kastamonu, Kengiri, Alâiye, Hâmid, Menteşe ve Saruhan livalarından müteşekkil Batı Anadolu'da 540.963 Müslüman, 4.471 Hıristiyan, hanesi yaşamaktaydı.⁴⁸ Burada görüldüğü üzere, Müslüman olmayanların genel nüfusa oranı ancak % 1 civarındadır. Aynı deftere göre, Çanakkale'nin bağlı olduğu Biga Livâsında nüfus 9.566 kişi idi.⁴⁹

Sonuç

Görüldüğü üzere, devletler için kısa sayılabilecek yarım asırlık ömründe belki çok büyük askeri başarılar imza atamayan, ama bölgesel ölçekte önemli bir güç olmayı başara-bilen Karesioğulları Beyliği'nin hâkim olduğu Balıkesir ve Çanakkale şehirlerinin iktisadi gelişiminde ciddi katkıları oldu. Bu şehirlerin Türk karakteri kazanması ve Türk yerleşim yerleri haline dönüşmelerinde bu beyliğin rolü büyüktü. Onlar bu coğrafyayı Türkleştirdiler ve yaşanabilecek yerler haline getirdiler. Ülkelerinin coğrafi özelliklerini en iyi bir şekilde değerlendirerek başta denizcilik olmak üzere, tarım, ziraat, hayvancılık, kumaş üretimi, madencilik, dericilik, dülgürlük, değerli taşların işlemeciliği vb. alanlarda önemli başarılar elde ettiler. Sadece kendilerine yetmeyip, Ege'de Edremit üzerinden Batı Avrupa'ya, Marmara'daki limanlarından İstanbul'a ihracatta bulundular. Böylece, asker bir toplum olmadıklarını, medeni hayatın gereklerini bildiklerini ispatladılar.

47 Geoffroi de Villehardouin, 109.

48 Ö. L. Barkan, "Tarihî demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X (1951-53), İstanbul 1953, 11.

49 *937/1530 Tarihli 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, Hudavendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım*, Ankara, 1995, 29-33.

Kaynakça

- 937/1530 Tarihli 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri, *Hudavendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları, Dizin ve Tıpkıbasım*, Ankara, 1995.
- Abdullah Puser Muhammed b. Kiya el-Mâzenderânî, *Risâle-i Felekiyye (Kitâbu's-Siyâkat)*, nşr. ve çev. İsmail Otar, İstanbul, 2013.
- Barkan, Ö. L., “Tarihî demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, X (1951-53), İstanbul 1953, 1-26.
- Evlîyâ Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, haz. M. Çevik, 10 cilt, İstanbul, tarihsiz. Eyice, Semavi , “Bedesten”, *TDVİA*, V, 302-311.
- Fleet, K., *Erken Osmanlı Döneminde Türk – Ceneviz Ticareti*, çev. Ö. Akpınar, İstanbul, 2009.
- Geoffroi de Villehardouin, *Konstantinopolis’te Haçlılar*, çev. Ali Bertay, İstanbul, 2001.
- Gibbons, H. A., *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, çev. Ragıp Hulusi, İstanbul, 1998.
- Hamdullah Mustevfî Kazvîni, *Nuzhetu'l-Kulûb*, nşr. M. Debîr-i Siyâkî, Tahran, 1336.
- İbn Batûta, İbn *Batûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, 2 cild, İstanbul, 2000.
- İbn Fazlullah el-Ömerî, *et-Ta’rif bi'l-Mustalahi's-Şerif*, tah. Muhammed Hüseyin Şemseddîn, 27 cild, Beyrut, 1988.
- İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâlikü'l-Emsâr*, nşr. Kâmil Salmân el-Cubûrî, Beyrut, tarihsiz.
- İbn Sa’îd, *Kitâbu'l-Coğrafiyâ*, Tahkik: İsmâ’il Arabî, Beyrut, 1970.
- İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Târîh*, çev. A. Özeydin, A. Ağırakça, *İslâm Tarihi, İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi'l-Târîh Tercümesi*, 12 cild, İstanbul, 1987.
- Leonardo Frescobaldi, ed. B. Bagatti, *Visit to the Holy Places of Egypt, Sinai, Palestine and Syria in 1384 by Frescobaldi, Gucci and Sigoli*, Jerusalem 1948.
- Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiye’si*, çev. H. D. Andreasyan, İstanbul, 2007.
- Stewig, R., *Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*, çev. R. Turfan, M. Ş. Yazman, İstanbul, 1970.
- Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul, 2009.
- Togan, Z. V., “Azerbaycan”, *İA*, II, 91-118.
- Togan, Z. V., “Moğollar devrinde Anadolu’nun iktisadî vaziyeti, 1”, *THİTM*, I, 1-42.
- Togan, Z. V., *Umumi Türk Tarihi’ne Giriş*, İstanbul, 1981.
- Wächter, P., *Der Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV. Jahrhundert*, Leipzig, 1903.
- Witteck, P., *Menteşe Beyliği*, çev. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1986.
- Zachariadou, E. A., “Karesi ve Osmanlı beylikleri: İki rakip devlet”, ed. E. A. Zachariadou, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, İstanbul, 2000, 243-255.
- Zachariadou, E. A., *Trade and crusade: Venetian Crete and the emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice, 1983.